

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ОСМИ

ПИСАТЕЛЯТ МИШО ХАДЖИЙСКИ

Елена В. Рацеева

През 1983 г. в София е издаден един библиографски указател¹, който наброява 875 заглавия книги на български език, издадени в СССР през годините 1917 – 1944. Тематичният преглед на тази литература показва, че основният дял от литературата, издадена в СССР на български език, се пада на обществено-политическата, селскостопанската и учебната литература. Делът на художествената литература не е голям: само 53 заглавия от 875 посочени в указателя. Повечето от тях са произведения от българските класици и българските писатели емигранти (Хр. Ботев, Ив. Вазов, Ал. Константинов, Хр. Смирненски, Г. Милев, А. Страшимиров, Кр. Велков, Кр. Кюлявков, М. Марчевски и др.). Литературата на роден език, създадена в СССР от потомците на българските преселници, наброява според указателя само два литературни алманаха и 16 авторски книги на десетина местни български писатели. Тези произведения са безспорно важен материал за цялостното изследване на развитието на духовната култура на българската диаспора в бившия СССР. Що се отнася до естетическите им качества, трябва да се каже, че тази литература трудно се възприема извън рамките на своето време². Става дума далеч не само за слабост и безпомощност на първите литературни стъпки на съветските български писатели и поети. Всъщност това е типична ситуация в съветските национални литератури от онова време, в идеала на своето време «национални по форма и социалистически по съдържание». Тези произведения изначално са програмирани и стимулирани повече като съветски, отколкото като български, което е пряк резултат от действието на идеологическата система, агресивно и разрушително влияеща върху цялата вътрешната структура на етносите. Този механизъм е разгледан подробно от Т. Ив. Живков в книгата «Етничен синдром»³. Най-напред се редуцира собствено историческо време на етноса и се подвежда към идеологическото време на системата – 1917 г. От друга страна, културната самобитност на етноса се тълкува като вторична ценност в сравнение с общия

идеологически модел. Формулата за изкуството: "Национално по форма – социалистическо по съдържание!" – е типична формула за идеологическо прекодиране на нещата и прехвърлянето им от една система в друга. Подменя се етнокултурната система с вариант на идеологическата, а *personalia ethnica* се подменя с идеологически сурогат; променят се естествените междуетнични взаимодействия и взаимовлияния с налагането на принципа на уеднаквяването, и, в крайна сметка, чрез намесата в етничните процеси се моделира личността, нейното поведение. Променя се родовото в етнокултурната идентичност, това, което се определя като *personalia ethnica*, тоест онази система от герои (реални и художествени), чрез които се персонифицира етничният хронотоп. Личностната култура губи етничните си структури, без да е станала достатъчно богата на общочовешки, универсални ценности.

Подробностите на този механизъм са сякаш коментар към междувоенната съветска българска литература. Намираме обяснението на тъжния факт, че българското в тези произведения се свежда до езика, тоест до формата, а що се отнася до съдържанието – етничнохарактерното, българското се открива по-скоро като случайно, а не закономерно. Това се отнася практически до всички прозаически творби на местните съветски българи⁴, посочени в библиографския указател на Унга Жендова-Христова и до произведенията повечето на българските политемигранти⁵. До каква степен в тях са изострени идеологически съдържателните доминанти и оценки, може да се потвърди дори и от наблюдение само върху заглавията: «Вредители», «В огъня на революцията», «Сюрмашко тегло», «Врагове», «Бунт», «На барикадите», «Победата на ентузиазма», «На пълен ход», «Избори», «Първа ударна», «Подем» и т. н.

Симптоматично е, че в указателя, съставен през 1983 г., отсъства името на най-яркия, най-продуктивния⁶ автор в диаспората – Мишо Хаджийски – публицист, прозаик, поет. Може би единственият от българските съветски писатели, за чиито творби определенията «наивни, стилизирани, ограничени» не важат. Неговото име доскоро бе «забранено» от властите. Най-вече заради това, че той е бил изключително активна личност, но не в съветския, социетарния смисъл на разбирането. Точно обратното – съдържанието на неговия творчески и житейски път се определя изключително от Родовата му ангажираност, от възрожденския му стремеж да е полезен на СВОЕТО и на СВОИТЕ.

В очерка си «Книжнина»⁷ Мишо Хаджийски няколко пъти подчертава мотивите, които стимулират писателството на български език и същевременно провокират проблемите, които тази дейност създава. За това

той пише по възрожденски страстно – с патос, енергия и съпричастност: «Тавричанският българин е отделен от България с хиляди километри. Като се прибавят към това условията на тогавашната поща, лесно е да се обясни, че по него време и дума не можеше да става за книги и вестници от България. И затова малкото томче на учителя⁸ имаше двойко значение. То събуди обичта на нашите българи към българската книга, към българското слово и същевременно наложи идеята, че докато нямаме връзка с България, *можем* тук, в Таврия, да издаваме книги на роден език.» Или още: «Във времената на размирицата, когато в Русия цареше анархията и нямаше вече руските чиновници-колонизатори, нито цензурата да спре българската книга, нашите интелектуалци от Таврия *използваха положението* и една след друга се появиха български книги.»

Темата за «използването на положението» и търсене на начините за родолюбивите дела неведнъж се среща в очерците за таврийските българи у Мишо Хаджийски. Например, когато той описва подробностите за появата на първата книга на български език, издадена в Таврия от учителя Атанас Върбански. Описва как той, за да получи разрешение за издаването, заминава в Одеса, където «един от цензорите бил българин и само той можел да даде разрешение за печат».

Възрожденското начало в делата на Мишо Хаджийски още през 1943 г. отбелязва българският генерален консул в Кьолн Георги Шишков, като пише, в писмото⁹ си: «У Вас на пръв план стои народностната проблема, защото тя е била у вас застрашена по всякакви причини... Това държа будно съзнанието Ви за народността и даваше постоянна храна и подтик за всички народностни добродетели, които в най-чист вид и за постоянно упование и поука ние виждаме въплътени в живота и бита на епохата ни преди Освобождението – Възраждането».

Ще се уточним: не само за Мишо Хаджийски са характерни култ към родния език и стремеж максимално да се реализира ШАНСА за културното възможване на българската диаспора. В това той е един от многото български интелектуалци, основно възпитаници на Преславския български педагогически техникум. Но сред другите той очевидно се откроява като най-талантлив, най-автентичен български писател. Почти всички негови произведения са свободни от вулгарно примитивните догми на воинствания тогава соцреализъм¹⁰, агресивно и безусловно налаган по негово време чрез настойчивите «препоръки» и забележки на «марксистко-ленинската критика»¹¹. Мишо Хаджийски е може би единственият автор от диаспората в междувоенното време, чието творчество е българско не само заради езика си. Съдържателно, творчеството му гравитира повече към българската

повествователна традиция, отколкото към рамките на съветските и руски литературни модели. Неговите произведения очевидно проявяват *personalia ethnica* на таврийските българи със социално-антропологическите им ценности.

«Българският писател в чужбина е най-верният закрилник на родната реч и култура.» – с патос заявява той, и почти веднага признава: «... да пишеш и издаваш там книги на роден език – това е предвестникът на злините, които ще те сполетят.» Като че ли предрича трагичния си край.

Оказал се подозрителен едновременно и за НКВД и за гестапо, той се самоубива през 1944 г. И дълго след това за него не се споменава нито в СССР, нито в България.

Почти половин век несправедливо забравеното име на М. Хаджийски пак стана широко известно след издаване през 1993 г. на книгата «Българите от Украйна и Молдова...» от И. Грек и Н. Червенков¹², и най-вече благодарение на излязлата в 1994 година книга на М. Хаджийски «Пуста чужда чужбина» с новели, разкази и очерци, подготвена за издание от Александър Миланов, придружена с предговор и животоописание на писателя. Неговите произведения привличат вниманието не само като изключителен материал за изследванията на езика. Неговите произведения «оживяват» времето. А очерците му създават жива и пълнокръвна представа за таврийските българи и българщината в сложните условия на «пустата чужда чужбина». Заглавията на очерците му сякаш структурират подробно сказание за живота и проблемите на българите преселници: «Бежанци», «Селата в степта», «Размирни години», «Училищата», «Държавният театър», «Книжнина», «Бит и песни».

Историчите с право отбелязват за Мишо Хаджийски, че той е авторът, който «с редки изключения избягва субективните преценки»¹³. Но макар да не се поддава на индивидуални пристрастия в очерците си, Мишо Хаджийски очевидно е етнически, родово ангажиран, което е напълно естествено и което ярко се откроява в различното отношение към чуждото и своето. Когато пише за българите, освен обективна информация за събитията, в текстовете му откриваме и сакралните зони на етничното землище. Те проличават чрез авторската преценка за конкретни реални герои и техните постъпки, чрез внимателното му отношение към хората и обстоятелствата. Докато свидетелствата за «чуждите» -за комисарите, за руснаците, за Фрунзе, Врангел, Махно винаги са една студена обективност. М. Хаджийски не само фиксира събитието, но същевременно показва народното отношение към това събитие, а и причините на такова отношение. Например: «Старите кметове, писари и стражата бяха премахнати. На

тяхното място дойдоха назначени от властта комисари. В повечето случаи те бяха руснаци, само неколцина от тях бяха българи... За тия хора не съществуваше понятието чест и човещина. В старанието си те надминаваха руснаците»¹⁴.

Произведения на Мишо Хаджийски са изключителен материал не само като документ, свидетелство за историята на българите преселници в годините на тежки изпитания, но и за етноложки проучвания на най-голямата българска диаспора. В съвкупност неговите произведения позволяват да се реконструира етническият хронотоп на българите преселници, да се коментират особености на техния манталитет, йерархията на социално-антропологическите им ценности и т. н.

Но освен всичко друго, творчеството му заслужава сериозен интерес заради художествено стойностните литературни творби.

А. Миланов споделя своето впечатление от прозата на Мишо Хаджийски: «Започнал като писател от Йовковски тип, той е можел да стане за Таврия това, което е Йовков за Добруджа, да стане таврийският Йовков, но не епигон на класика, а класик като него.» Тази мисъл, която отзвучава и в заглавието на предговора към книгата «Пуста чужда чужбина», отдавна провокира желанието да се осмисли творчеството на този автор в контекста на българската повествователна традиция.

За интрига ще припомня и мнението на един познат скептик, който смята, че ако и да се откриват в творчеството на Мишо Хаджийски аргументи в полза на това, че за писателя наистина може да се говори в рамките на традицията на българската литература, може да става дума само за контекста на битоописателите от 90-те години на XIX век, и то най-вече заради детайлните описания на обреди и ритуали, седенки, обичаи и празници. («Най-много Влайков...»). Нагласа за четене и стимул за наблюдения, които, разбира се, нямат никакви претенции за изчерпателност, беше твърдото несъгласие с познатия скептик и интуитивното несъгласие с твърдението на дълбокоуважаемия А. Миланов след първото прочитане на текстовете на Хаджийски. Преди да започна да формулирам наблюденията си, искам непременно да подчертая това, което се съдържа в думите на А. Миланов: «не епигон на класика, а класик като него». При цялото богатство на асоциации и паралели с българската класическа литература, които пораждат творбите на Хаджийски, дори и в интертекстуалните връзки, които се откриват, дълбоко несправедливо ще бъде да се определя едно толкова органично цялостното творчество като сума от влияния и заимствания. Сравненията с емблематичните автори и творби на българската литература

са предизвикани от желанието да се потвърди българската генетична основа на творчеството, като тя да се прояви в по-конкретни измерения.

Разказите са обект на критическо внимание в няколко аспекта – съдържание, ценности, жанр, поетика – погледнати с желание да се открие традицията и да се маркира специфичното у този автор.

Вече назовахме основната тема на творчеството на Мишо Хаджийски. Родната Таврия, свещената Таврия, българската Таврия, българският остров в пустата чужда чужбина... Да разкаже за родната Таврия, за своите земяци за Мишо Хаджийски е било и творчески дълг, и нравствена повеля. Тавричанинът Мишо Хаджийски издава сборника очерци «Българи в Таврия» и сборника разкази «Пуста чужда чужбина» в България: той е искал ясно да прозвучи камбаната – «останахме българи»¹⁵. Този жест напомня Възраждането и конкретно творческата биографията на Каравелов.

Присъствието на разказвача в текста на Мишо Хаджийски е експлицитно и също е съотносимо с каравеловската традиция, която по-късно ще се очертае и като типична вазовска характеристика: «Авторското присъствие не само се усеща но и може да се посочи, зримо да се очертае като авторов участък в общата постройка на разказа»¹⁶. Макар че, за разлика от Вазов и Каравелов, разказвачът у Мишо Хаджийски доста рядко се проявява в 1 лице единствено число, обикновено неговите отстъпления, обобщения, коментари и оценки са в 1 лице множествено число. Авторското «АЗ» и неговото «НИЕ» са неразривни, като значението на «НИЕ» е еднозначно – етническата общност на българите преселници. Отношението на повествователя към героите на разказите, към ситуацията винаги се проявява като оценка на общността, като активно рефлексиращо колективно съзнание, постоянно апелращо към Бога:

« Бог да го прости Драгоя! Каква добрина, Боже, имаше клетото му сюрмашко сърце! То нали е сюрмах, откъде накъде проклетия! Нито е трупал богатство, та Господа да забрави, нито пък хората е обирал, та Господ да го прокълне. Хубав човек беше, с това ще се помни . Какво вършиш приживе, с това ще те изпратят в гроба.» («Лошото място» с. 89).

«Дал е Бог за всички хора и земи, и води, и пасища»... «Дал беше Бог тогава хубави пасища...» («Козя гайда», с. 86) «И понеже арапите били друговерци и «Бог да го прости» не казали.» и т. н.

Авторът оценява, без да се отделя личностно от общността си:

«То нали е човек, насита няма. Ние сме по-лоши от вълците»; «Видяхме чужда земя, та Господа забравихме...»; «По нас в Таврия води и пасища –

сто мандри да свъртиш. Що им трябвало да ходят при татарите? Нали Кармъка е чужда земя. Стой си тук, не се лакоми.» («Козя гайда», с. 86)

И когато оценява трагедията на овчарите, загинали от пуста лакомия по чуждото, той и съчувства, и упреква: «Видя им се малко! Изклаха ги татарите. Господ ги наказва.»

Но има и още нещо. Високият лирически нерв, с който пулсира субективното, личното, индивидуалното преживяване на автора за болките на родната Таврия, за родните таврийски българи, позволява да усетим в прозата на Мишо Хаджийски пулса и на съвременната му септемврийска българска литература, пулс от толкова добре познат от поезията на Никола Фурнаджиев и прозата на Ангел Каралийчев.

«Дайте ми ръка, мои странни орисани герои! Трънест път ни очаква изначално, и неверие, и хули, и присмех. Но дните се редят под Божо небе и в грядущи времена ще ни приемат присърце, с топла братска любов ще ни обикнат. Мое младо и крехко перо! Моя далечна разбунена Таврия! В тежък час писах тази повест, от сърце я поверих на света, от сърце открих нашите болки. Горди, сурови хора са живели в ония далечни времена, и се чудим на делата им, и се маяме, и не знаем на добро ли било всичко или на зло. Но и то отмина като облачни сенки, и няма такива хора нито в Таврия, нито в Българско, нито във Влашко или Богданско!» («Божи гроб», с. 180).

«Спрете, пътници, вслушайте се! Ако видите българчета от Таврия, кажете им, нека се върнат, че земята ги чака. Защо стоят в чужбина, тук ги е откърмила майката земя, що ли да я зарязват. Майки имат, чакат ги. Огнища са изгаснали, няма кой да ги разпали.

Ако ги видите – кажете им.

Ако ги срещнете – върнете ги.» («Гладна година»)

А. Миланов¹⁷ посочва, че някои от героите му носят истинските си имена, например, поп Мушму, дядо Иван Калесника. Но и почти всичките му герои очевидно си имат прототипове, защото са обрисувани твърде близо от натурата. Писателят точно пресъздава душевността им, възприятията им, поведението им.

Директната връзка на художествените внушения с битието и съдбата на реалните личности; изпитанието за разказвача едновременно да бъде верен на автентичните форми на българския живот и да има самочувствието да фабулира, да прекомпозира предложеното от живота на таврийските българи, да го освобождава или да го натоварва с детайли и «заети» на живо подробности; да изобрази и същевременно да надмогне злободневното и повсед-

невното в него, – всичко това позволява да се говори за него като за един таврийски възрожденец от типа на Любен Каравелов.

В определен смисъл за Мишо Хаджийски може да се говори и като за таврийския Вазов. Той се изявява като вещ краевед, народопсихолог и историк на българските преселници. И той, както и патриарха на българската литература, култивира родолюбието като най-висша ценност и най-сигурна мярка за човешките добродетели. Както Вазов Мишо Хаджийски възсъздава събитията с народното отношение и преценка към тях. А неговото художествено творчество е своеобразен художествен летопис на българската диаспора в Таврия. До голямата степен то дава цялостна представа за таврийските българи – типични характери в типични обстоятелства. Тук трябва да отбележим и един нюанс: общото при Мишо Хаджийски все пак не измества конкретното и в повечето случаи не го подчинява, въпреки че конкретното винаги означава повече от самото себе си. За художника Мишо Хаджийски бихме казали, че се движи «по границата между типа и конкретното»¹⁸, в което се доближава до традицията на Елин Пелин.

Усещането, че Мишо Хаджийски се доближава до традицията на Елин Пелин, се засилва и от това, че той избира функционалния език пред ритуалния. Това, според С. Янев, принципно отличава именно Елин Пелин от другите български битоописатели («съзнава словото не като живот, а го съзнава като духовна енергия, в която се оглежда животът»¹⁹).

Отказ от конкретното заради конкретното и от ритуалния език в полза на функционалния отличава съвсем определено и творчеството на Мишо Хаджийски, а това не е характерно за българските битоописатели Т. Влайков, М. Георгиев, Ц. Гинчев. Има нещо друго обаче, което го сближава с тях: обредното, фолклорното в неговите творби, обвързаността на неговите герои с един обществен манталитет на етническа общност, а и фактът, че и самият автор в рефлексите си се проявява като носител на родовото, колективно, и все още фолклорно съзнание. Добре илюстрира тази мисъл разказът «Козя гайда», но това е характерно практически за всички творби на Мишо Хаджийски.

Най-висша ценност и мярка за нещата у Мишо Хаджийски не е човекът въобще, или нравственият закон, а сливането на етническата общност със законите на битието. Героите във всяко негово произведение, а и самият повествовател, не са нищо друго освен жива частица, снела в себе си противоречивото единство на заобикалящия го свят на българите преселници с техните грижи, тревоги и радости... Те са сътворени от самия живот, който е патриархален, но не е пасторален. Животът, пълен с остри стълкновения, породени от катаклизмите на времето. Животът в условията на тясно съседство с разноезични народности – животът, при който СВОЕТО се опознава в постоянно сравнение с ЧУЖДТО, а идентичното българско се осъзнава като висша ценност. Всичко това носят в себе си героите на Мишо Хаджийски, но то е подчертано във фигурата на разказвача.

За Мишо Хаджийски е характерно фокусиране на вниманието върху личността. Но той открива тази личност и я изобразява такава каквато е в едно патриархално общество, където тя е най-малко изявена в индивидуалността си. Героят у Хаджийски не е затворена духовно-нравствена единица, сама по себе си проблем, драма, «вселена», както е у Йордан Йовков²⁰. Героите му се разкриват не толкова чрез индивидуалностите си, колкото чрез обредното, фолклорното, чрез обвързаността си с един обществен манталитет.

Навсякъде в неговите разкази се срещаме с описания на седенки, тлаки, обичаи, хора и празници. И поради тези битови и национални сюжети можем да кажем, че Мишо Хаджийски продължава българската повествователна традиция Каравелов – Вазов – Зах. Стоянов – Влайков – Елин Пелин. Като тях той прави опит да изобразява човека в целостта му отвътре и без дистанция. Като тях търси националната и социална природа на героите си в делника и празника на техния бит, който е битът на фолклорното още съзнание. Но колкото и да е очевидна съдържателната прилика на фолклорното и обредното в повествованието на Мишо Хаджийски с битоописателите (преди всичко като Влайков, Цани Гинчев²¹ и др.), произведенията му имат и доста съществено различие²². Същата седайка в повестта му «Гладна година», колкото и автентично да е пресъздадена, интересува автора не сама по себе си, а като фрагмент от общото повествование, натоварен функционално и енергийно. Фрагментът излъчва всеобщата тревога, предчувствието за глада, и сякаш откроява за всички последните щастливи мигове на живота. Композиционно фрагментът изпълнява ролята на завръзка. Имено оттук се разделят съдбите на момите и ергените, на родителите и синовете, именно след тази седайка всички поемат своя трагичен път към Края. С други думи, различието се диктува от функционалността на словото на Мишо Хаджийски.

Същото може да се каже и за изключителния разказ «Коледа в Таврия». Не само описанието, но и действието е характерно с подобни фрагменти. Енергията на ритуала на Коледа се слива с енергията на цялото повествование и се засилва от нея. Това, с каква острота героят изживява факта, че Анкиният кравай е връчен на съперника, и това, че предизвикателството може да доведе до трагедия («Една от нашите майки жъ плаче...»), акцентира фолклорното и в съдържателната, и в композиционната му роля в разказа. Макар че, разбира се, след този разказ читателят придобива и пълноценна представа за подготовката и празнуването на Коледа в Таврия, както и за много други любопитни подробности от бита на таврийските българи. Това не е за сметка на естетическото, а е наред с него. Писателят не насилва героите си, не ги изважда принудително от патриархалните им разбирания, за да ги прави съвременници на века и не се дистанцира от тях, което проличава в това, че фолклорното- и като сюжет, и като елементи – се вражда в литературния текст на Мишо Хаджийски хармонично и естествено.

Като изключително ярки примери се открояват разказите «Козя гайда», «Лошото място», «Магьосници», «Коледа в Таврия», в които фолклорното и обредното се проявяват като основно съдържание, като тяхна тема. В тях сякаш оживяват митологичните представи на българите преселници: за таласъмите («Тук са татарските гробища, лошо място, и да ви пази Бог да го минете нощем! Таласъм ще ви се окачи на шията и ще ви язди, дорде премалеете. Посреднощ псетата се събират на сюрини, вият, давят се, а щом се провикнат първите петли – изчезват псетата, гаче вдън земя потънат! Среду Гергьовден огън гори на баира. Ходят иманджии, копаят, но нали е работа на нечистия – или кюмюр ще намерят, или камъни в гърне – все дяволът го върши»); за магьосниците на Вълчи баир по време на Коледни пости, които «предяха вълча прежда на огнени вретена», «вариха вариво от змийско сърце, златна пара, крилце от прилеп и момински очи», за техните песни и хора, за тяхното съдилище.

Ако говорим за типове разкази в творчеството на Мишо Хаджийски, тук също трябва да констатираме удивителна сплав от класическите варианти на българския разказ,²³ обогатени с руски и украински влияния. В сборника «Пуста чужда чужбина» на Мишо Хаджийски доминира вазовският тип разкази²⁴. Разказът върви по потока на действието, изгражда се по перипетиите на събитието. Управлява разказа една проста и ясна логика – логиката на събитието, така, както е протекло то – обективно, независимо от автора. Както и у Иван Вазов, тук «епизодите се редят един след друг в своята естествена временна и причинна последователност... Естественната хронология, отчетливата композиция, ясните авторски позиции, плавното разгръщане на повествованието, както и неговата обща прозрачност и безизкуственост извикват у читателя усещане за спонтанното движение на онова, което става.»²⁵

Подобна характеристика е валидна за много произведения на Мишо Хаджийски – «Кръчмата на Мънзула», «Матю разбойникът», «Врагове», «Баба Пена от Орманжи», «Керванджия», «Никитова женитба» и други разкази са многофрагментни, започват от началото (дори от предисторията, както в «Кръчмата на Мънзула») и се движат естествено и спонтанно до края на събитието. Но като че ли най-яркият пример, за да се покаже вазовското у Мишо Хаджийски, е неговата повест «Гладна година», може би заради това особено усещане за документалност на събитието, заради едно специфично съотношение на художественото и историческото в повестуването, което се изразява чрез митологизиране на живота на таврийските българи – своеобразно «вграждане» на събитията, типове хора и отношенията помежду им в етническата общност.

А. Миланов справедливо подчертава, че в разказите си Мишо Хаджийски проявява изключителен за начинаещ белетрист усет за композиция: «От запазените ръкописи личи, че той е създавал творбите си, така да се каже, на един дъх. Езиковите поправки, които прави, свидетелстват, че има

тънко чувство за езикова изразителност и ритъм на фразата. И за ритъм на повествованието. На места зачерква изключително любопитни сами по себе си моменти в интерес на композицията.»²⁶ Този аспект безусловно заслужава специално подробно изследване. В рамките на тази статия посочихме само някои наблюдения върху жанровите особености на разказа на Мишо Хаджийски, подкрепящи мисълта за българската основа на творчеството му. А специфичното в творчеството на Мишо Хаджийски е точно това удивително хармоничното съчетание на няколко традиции, които иначе в българската литература се противопоставят една на друга. Преди всичко, според нас, това дължи на светоусещането на таврийския българин Мишо Хаджийски. Това е своеобразно акумулиране на българското в неговото многообразие, акумулиране на СВОЕТО, стимулирано от съзнателния стремеж към националната идентичност и във формата и в съдържанието.

БЕЛЕЖКИ

¹ Жендова-Христова, У. Книги на български език, издадени в СССР 1917–1944. С., 1983.

² «От позициите на днешния ден много произведения на съветските български писатели и поети от междувоенния период със своите социалистически сюжети и идеали ни изглеждат наивни, стилизирани, ограничени. Но въпреки това личи искреното им желание да покажат реалната картина на българското село. ... издателствата и редакциите многократно връщат произведенията им за преработка в идеологически план» // Грек, И., Н. Червенков. Българите от Украйна и Молдова, минало и настояще. С., 1993, с. 198.

³ Живков, Т. И. Етничен синдром. С., 1994, с. 89–93.

⁴ Фуклев, Н. Вредители; Н. Шимов. Разкази, Ратай Колю; Сюрмашко тегло; Мавроди, И. На пълен ход и др.

⁵ Марчевски, М. Врагове; На барикадите; Страната на розите; Бунт; К. Кюлявков. Разкази и др.

⁶ През 1938 г. излиза от печат първата му книга разкази «Разлив»; после – сборник разкази «Нощите край Лозоватка» (1940); през 1941 Киевското издателство за националните малцинства публикува репортажната му книга «Из Бесарабия». През 1943 г. в България той продава за вестник «Днес» (редактор Бразицов) повестта си «Гладна година». Същата 1943 г. българското елитно издателството «Хемус» публикува неговия сборник разкази «Пуста чужда чужбина», посветен на Ангел Каралийчев. А. Миланов издава за първи път цикъл разкази «Стара Таврия», като в информацията за неосъществените творчески планове на М. Хаджийски свидетелства за желанието му да създаде роман-трилогия за живота на българите в Таврия и сибирските българи, който щял да обхваща периода от 1861 до 1942 г.

⁷ Хаджийски, М. Пуста чужда чужбина. С., 1994, с. 230–240.

⁸ става дума за Атанас Върбански «Песните на бердянските българи», град Ногайск, 1910 г.

⁹ Цит. по Александър Миланов «А можел да стане таврийският Йовков» предговор към кн. Хаджийски, М. Пуста чужда чужбина. С., 1994, с. 15.

¹⁰ в сравнение с прозата на Н. Фуклев, Н. Шимов и дори българските политемигранти – М. Марчевски, П. Аджаров и др.

¹¹ Например: «Без сериозна марксистко-ленинска подготовка ...немислима е воинствующата болшевишка партийност в литературата, дълбока съзнателна убеденост в правилността на политическата линия на нашата партия, величието на комунистическите идеи, действителното болшевишко майсторство в литературата и изкуството» и на този фон забележките по повод «недостатъчната ценност на разказа на Н.Фуклев както в художествено, така и в политическо отношение» // Предговор към алманаха «Подем», Киев, 1934, с. 11.

¹² Грек, И., Н. Червенков. Българите от Украйна и Молдова, минало и настояще. С., 1993 г., с. 197.

¹³ Грек, И., Н. Червенков. Българите от Украйна и Молдова, минало и настояще. С., 1993 г.

¹⁴ Хаджийски, М. Пуста чужда чужбина. С., 1994, с. 215.

¹⁵ Както Каравелов през 1861г. издава в Москва на руски език повестта си за Копривщица и копривщеници «Българи от старо време». Целта е почти същата, както и при Хаджийски през 1942 г.

¹⁶ Александър Миланов, предговор към кн. М. Хаджийски «Пуста чужда чужбина», С., 1994, с. 33.

¹⁷ Миланов, А. Цит съч., с.13–14.

¹⁸ Характеристиката на Симеон Янев за Елин Пелиновото художествено слово/ в «Елин Пелин», В. Търново, 1994, с. 130–137.

¹⁹ Янев, С. Елин Пелин, В.Търново, 1994, с. 130–137

²⁰ Панова, И. Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков – майстори на разказа. С., 1975, с. 32–33.

²¹ Янев, С. Елин Пелин, В. Търново, 1994, с. 130–137 (Например в произведението на Цани Гинчев при описанието на седянката ритуалът измества действието напълно. Авторският текст поема изцяло обяснителни функции и чрез тях фолклорно-ритуалното не само се инфилтрира в онова, което в замисла си е литература, но и изцяло го преобразява.

Преобразяването се съдържа в съзряването на нов изобразителен език, чиито най-важни белези са:

– нещата се организират не от действието, а от пълнотата на изображението;

– действието се забавя, описателността се засилва;

– героите се разкриват не толкова чрез индивидуалностите и действието, колкото чрез обвързаността си с един обществен манталитет, който проличава най-ясно в ритуалното, обредното, фолклорното.

Цани Гинчев е идеалният случай на повествование с подобни характеристики, но според С. Янев това повествование се е схващало като национална тенденция.

²² Янев, С. Елин Пелин. В. Търново, 1994, с. 130–137. Според С. Янев в повечето произведения на българските битоописатели «фолклорният текст, изглеждащ като вграден, се просмуква в литературния текст, като го превръща в нова, различна и своеобразна проза.

²³ Описани от Искра Панова като вазовски, елинпелиновски и йовковски модели или типове //Искра Панова «Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков – майстори на разказа», С., 1975.

²⁴ Пак там, с. 32–33.

²⁵ Пак там, с. 45–46.

²⁶ Миланов, А. А можел да стане таврийският Йовков. Предговор към кн. Хаджийски, М. Пуста чужда чужбина. С., 1994, с. 13.